

А. М. МорозКиївський національний економічний університет,
м. Київ**РОЗВИТОК ГРОШОВИХ ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ В
УКРАЇНІ**

Основою грошових заощаджень населення є реальні грошові доходи.

Як видно з табл. 1, вони у 2000 р. становили 60,6 млрд грн., що на 57% більше ніж у 1997 р. Грошові заощадження збільшувалися швидше ніж реальні доходи, що свідчить про наявність заробітків населення в тіньовому секторі і за кордоном.

Привертають увагу більш високі темпи зростання за останні 4 роки неорганізованих заощаджень, хоча за 9 років організовані заощадження зростали швидше неорганізованих.

Слід зазначити, що зростання грошових заощаджень населення в Україні не супроводжується зниженням рівня споживчих витрат як у чистих доходах, так і в реальних доходах. Навпаки, частка цих витрат зростає.

Споживчі витрати населення у 2000 р. становили 76% від чистих грошових доходів і 97% від реальних грошових доходів. Причому, у 2001 р. витрати населення на споживання збільшилися майже на 10 процентних пунктів. Тобто на заощадження в людей майже не залишається офіційних грошових доходів.

*Таблиця 1***РОЗВИТОК ГРОШОВИХ ДОХОДІВ І ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ**

	1993	1997	2000	2000/1993, рази	2000/1997, %
1. Чисті грошові доходи населення, млн. грн	599	44846	77682	130	173,2
2. Грошові заощадження населення, млн. грн у т. ч.:	196	20349	56281	287	276,6

Закінчення табл. 1

	1993	1997	2000	2000/1993, рази	2000/1997, %
2.1. Організовані	30	7309	16329	544	223,4
2.2. Неорганізовані	166	13040	39952	241	306,4

3. Питома вага грошових заощаджень населення в чистих доходах, % у т. ч.:	32,7	45,4	72,4	2,2	159,5
3.1. Організованих	5,0	16,3	21,0	4,2	128,8
3.2. Неорганізованих	27,7	29,1	51,4	1,9	176,6
4. Реальні грошові доходи населення, млн. грн	12	38694	60594	5049	156,6
5. Споживчі витрати населення, млн. грн.	441	31876	59024	133,8	185,2
6. Питома вага споживчих витрат					
6.1. У чистих доходах населення, %	73,6	71,1	75,8	103%	106,6
6.2. У реальних доходах населення, %	×	82,4	97,4	×	118,2

Як відомо, грошові заощадження населення поділяються на організовані та неорганізовані.

Організовані — це ті, які розміщені в банківській системі та в цінних паперах (ЦП).

У банківській системі заощадження розміщуються на вкладах, у цінних паперах банків і за трастовими операціями.

Неорганізовані заощадження — це готівка: національна й іноземна.

Як видно з табл. 2, станом на кінець 2001 р. неорганізовані заощадження більше ніж удвічі перевищували організовані. Хоча за 9 років спостерігається тенденція до зміни ситуації на користь організованих заощаджень, неорганізовані становлять близько 70% від загального обсягу заощаджень.

З 1995 р. набув поширення такий вид організованих грошових заощаджень населення, як цінні папери. На них припадає близько 14% усіх заощаджень, але в перші роки існування частка ЦП була значно більшою (19%). Вони перевищували депозити в банках.

Таблиця 2

РОЗМІЩЕННЯ ГРОШОВИХ ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

	На кінець року, млн. грн	% до віх заощаджень населення
--	--------------------------	-------------------------------

	1996	2000	2001	1996	2000	2001
1. Усього заощаджень населення у т. ч.:	13637	56281	65722	100	100	100
1.1. У національній валюті	7409	25611	35210	54,4	45,5	53,6
1.2. В іноземній валюті	6228	30670	30512	45,7	54,5	46,4
2. Організовані заощадження, усього у т. ч.:	3866	16329	20639	28,3	29,0	31,4
2.1. У національній валюті	3590	12815	15749	26,3	22,8	24,0
2.2. В іноземній валюті	276	3514	4890	2,0	6,2	7,1
2.3. У банківській системі	1269	7272	11582	9,3	12,9	17,6
2.4. У корпоративних цінних паперах	2597	9057	9057	19,0	16,1	13,8
3. Неорганізовані заощадження готівкою, усього у т. ч.:	9771	39952	45085	71,7	71,0	68
3.1. У національній валюті	3819	12796	19461	28	22	29,6
3.2. В іноземній валюті	5952	27156	25622	43	48	39

Помітного розвитку набули вклади населення. Їх частка в загальних заощадженнях збільшилася майже вдвічі (з 9,3% у 1996 р. до 17,6% у 2001 р.).

Звертають на себе увагу зміни у валютній структурі заощаджень. Більшість усіх заощаджень сформована в національній валюті, хоча у 2000 р. переважала іноземна валюта. В організованих заощадженнях спостерігається збільшення частки іноземної валюти, а в неорганізованих — її скорочення.

Хоча питома вага неорганізованих заощаджень має тенденцію до скорочення, абсолютні їх суми є значними — понад 45 млрд грн, що в півтора рази перевищує сукупні зобов'язання системи комерційних банків України. Дуже помітно (у 9,3 рази) збільшилися вклади в банківську систему.

Істотний розвиток вкладів населення почався після введення в грошовий обіг гривні.

Дані табл. 3 свідчать про те, що за п'ять останніх років загальна сума вкладів населення в банках збільшилась у 4,8 раза, а валютні вклади зросли майже в 7 разів.

Таблиця 3

ВКЛАДИ НАСЕЛЕННЯ В БАНКАХ УКРАЇНИ (на кінець року, млн грн)

	1993	1997	2000	2001	2001/1997 (+)
1. Усього вкладів	30	2297	6581	11083	4,8 раза
1.1. У нац. валюті	30	1612	3315	6368	3,9 раза
1.2. В іноз. валюті	—	685	3266	4715	6,9 раза
1.3. Строкові	14	1554	4551	4356	2,8 раза
1.4. До запитання	16	744	2029	1996	2,7 раза
2. Вклади в нац. валюті	30	1612	3315	6368	3,9 раза
2.1. Строкові	14	1035	2143	4372	4,2 раза
2.2. До запитання	16	578	1171	1996	3,4 раза
3. Вклади в іноз. валюті	—	685	3266	4715	6,9 раза
3.1. Строкові	—	519	2408	3661	7 раз
3.2. До запитання	—	166	858	1054	6,3 раза

Значний приріст вкладів відбувся у 2001 р. За цей рік усі вклади збільшилися на 68%, а вклади в національній валюті — майже вдвічі. Інтенсивніше розвивались строкові вклади як у національній, так і в іноземній валютах. Слід відзначити, що 2001 р. став помітним етапом розвитку вкладів у національній валюті і гальмування темпів розвитку вкладів в інвалюті, що є позитивним явищем і свідчить про зростання довіри людей до національної валюти.

Вклади населення є складовою зобов'язань комерційних банків і помітним ресурсом для здійснення банками активних операцій.

У структурі банківських зобов'язань в останні роки відбуваються певні зміни (табл. 4).

СТРУКТУРА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

Таблиця 4

	01.01.2000		01.01.2001		01.10.2001		1.10.01/ 1.01.00
	Млн грн	% до сумарних зобов'язань	Млн грн	% до сумарних зобов'язань	Млн грн	% до сумарних зобов'язань	% до сумарних зобов'язань
1. Сумарні зобов'язання	19929	100	30530	100	37391	100	—
2. Заборгованість перед бюджетними установами	488	2,4	1359	4,4	2517	6,7	+2,8 раз
3. Заборгованість перед НБУ	1569	7,9	1605	5,3	1071	2,7	-2,9 раз
4. Заборгованість перед банками	3104	15,6	4480	14,7	4251	11,4	-1,4 раз
5. Заборгованість перед клієнтами	12568	63,1	19100	62,6	23323	62,4	-10%
5.1. Юридичними особами	8109	40,7	12255	40,2	14138	37,8	-8%
5.2. Фізичними особами	4459	22,4	6845	22,4	9185	24,6	+10%
6. Цінні папери власного боргу	306	1,5	642	2,1	477	1,3	-15%
7. Інші зобов'язання	1894	9,5	3344	10,9	5793	15,5	+63,0

З наведених даних видно, що значно зросли зобов'язання перед бюджетними установами (2,8 раза) і так само зменшилися кредити НБУ. Зменшилася також частка міжбанківських кредитів і клієнтських ресурсів.

Це, на нашу думку, негативні зміни, що свідчать про погіршення стабільності банківських ресурсів.

Хоча частка клієнтських коштів зменшується за рахунок коштів юридичних осіб, вага вкладів громадян зростає, що свідчить про активізацію банківських операцій з населенням.

Докладнішу інформацію про зобов'язання банків перед фізичними особами можна побачити в табл. 5.

Таблиця 5

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ПЕРЕД ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ

	У % до загальних зобов'язань			1.10.01/1.01.00
	1.01.00	1.01.01	1.10.01	
1. Усього в банківській системі	22,4	22,4	24,6	+10%
2. У групі I найбільші банки	29,0	26,1	30,8	+6%
3. У групі II великі банки	13,6	17,8	18,2	+34%
4. У групі III середні банки	19,8	19,7	21,0	+6%
5. У групі IV малі банки	2,3	15,4	19,2	+8,3 раза
6. Ощадбанк	78,9	67,3	39,6	-2 рази
7. Приватбанк	29,3	27,8	32,2	+9%
8. Промінвестбанк	31,4	25,7	32,2	+3%
9. Правексбанк	57,9	35,9	30,7	-88,6%
10. Банк «Фінанси і кредит»	8,1	37,5	39,4	+4,9 раза
11. Західноукраїнський банк	49,8	51,7	44,9	-11%
12. Укрінбанк	39,4	42,7	37,1	-6%
13. Банк «Надра»	8,8	19,6	37,3	+4 рази

З таблиці видно, що кошти населення формують близько 25% залучених і позичених ресурсів комерційних банків України. Це,

звичайно, невисокий показник. У банківській системі колишнього СРСР вклади населення формували до 90% залучених ресурсів.

У банках країн з розвинутою ринковою економікою кошти домашніх господарств є також домінуючим ресурсом для здійснення активних операцій.

Поки що в наших комерційних банків кошти населення є другорядним джерелом ресурсів після коштів юридичних осіб. Але за останні 5 років частка депозитів населення в ресурсах комерційних банків істотно збільшилася.

У 1993 р. на вклади населення припадало лише 5% зобов'язань комерційних банків, наприкінці 1996 р. цей показник збільшився втричі, а за 5 останніх років зростання становило близько 30%.

Дуже помітно підвищився процент зобов'язань комерційних банків перед населенням у сукупних зобов'язаннях у 2000—2001 р.

Загалом у системі комерційних банків зростання становило 10%, у групі малих банків — у 8,3 раза, а в групі великих банків — на 34%, хоча у великих банків процент вкладів нижчий ніж у цілому по всіх банках.

Втрачає провідну роль в обслуговуванні населення Ощадбанк. У його сукупних зобов'язаннях частка зобов'язань перед населенням зменшилася вдвічі.

Помітним є зниження питомої ваги вкладів населення в загальних ресурсах «Правексбанку» і зростання цього показника в банків «Надра» та «Фінанси і кредит».

Вище середньої є питома вага депозитів населення в групі найбільших банків і у 8 банків (наведених у табл. 5).

Незважаючи на підвищення ролі депозитів населення в ресурсній базі комерційних банків, яке відбувається останнім часом, продовжують ще діяти чинники, що стримують приплив грошей у банківську систему.

До них належать:

1. Незначний рівень реальних доходів населення, які залишаються після споживчих витрат і є джерелом для банківських депозитів.

Споживчі витрати відносно збільшуються як у зв'язку зі зростанням цін, так і вкладенням багатими людьми грошей у купівлю дорогих речей (автомобілів, квартир), а також платне навчання й інші дорогі послуги.

2. Низький рівень заробітку основної маси населення, унаслідок чого строкові депозити мають лише багаті люди і люди із середнім достатком.

3. Високий рівень оподаткування доходів громадян.

4. Завищені касові запаси грошей, однією з причин яких є доходи від тіньового сектора, що утруднює їх легалізацію через банківський сектор.

5. Недовіра людей до банківської системи, що спричинена банкрутством багатьох банків і низьким рівнем компенсації заощаджень, розміщених у збанкрутілих банках.

6. Недостатній рівень банківських технологій обслуговування населення в багатьох банків.

7. Відсутність належної довіри до національних грошей, що штовхає людей до зберігання заощаджень в іноземній валюті.

8. Невиважена депозитна і процентна політика окремих банків, і в першу чергу тих, які погано управляють ризиками.

9. Вищі вимоги до банків, які активно залучають депозити населення:

- подвійні внески у Фонд гарантування депозитів населення і в резервні фонди банку;

- вищі вимоги щодо нормативів кредитного ризику і ліквідності банків, які обслуговують населення.

10. Відсутність підтримки ощадної справи в банках з боку центральної і місцевої влади.

Потрібні закони «Про ощадну справу» і «Про Ощадний банк».

11. Відносно вищий рівень витрат банків на обслуговування населення порівняно з обслуговуванням юридичних осіб і веденням іншого бізнесу.

Н. В. Дорофєєва

Національний банк України, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЧИННИКИ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ НАСЕЛЕННЯ В БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ

Для забезпечення широкого залучення коштів населення в банківську систему важливим є підвищення довіри до банків і рівня захисту заощаджень населення, якості і комплексності обслуговування, розширення асортименту банківських депозитних послуг, запровадження сучасних банківських технологій.